Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра Каразінська школа соціальної роботи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій

Олена МУРАДЯН

«26» серпня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Девіантологія

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення

спеціальність І10 «Соціальна робота та консультування»

освітня програма «Соціальна робота та консультування»

вид дисципліни обов'язкова

навчально-науковий інститут соціології та медіакомунікацій

2026 / 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій

“ 26 ” _серпня____ 2026_ року, протокол №_6_

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бутиліна Олена Вікторівна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри Каразінська школа соціальної роботи

Програму схвалено на засіданні кафедри “Каразінська школа соціальної роботи”

Протокол від “__26__” __серпня_____2026 року № _1__

Завідувач кафедри “Каразінська школа соціальної роботи”

(підпис) Ірина ЄВДОКИМОВА (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Соціальна робота та консультування»

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис) Ірина ЄВДОКИМОВА **(прізвище та ініціали)**

Програму погоджено науково-методичною комісією
ННІ соціології та медіакомунікацій

Протокол від “__26__” __серпня_____2026 року № __1_

Голова науково-методичної комісії ННІ соціології та медіакомунікацій

(підпис) Юлія СОРОКА (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Девіантологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є надання студентам знань із теоретичних основ дослідження поведінки, що відхиляється від норм та формування базових навичок й умінь, необхідних для визначення проявів і наслідків девіації для подальшої практичної роботи з їх попередження.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- дослідження міждисциплінарних зв'язків девіантології; обґрунтування її значення для практичної діяльності фахівця у галузі соціальної роботи;
- аналіз теоретичних підходів до вивчення проблеми девіантної поведінки;
- опис основних форм девіантної поведінки й чинників їх розвитку;
- визначення специфіки використання методів дослідження для вивчення різних типів поведінки, що відхиляється;
- аналіз основних прийомів та заходів профілактики різних форм девіантної поведінки.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120*

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
3 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
- год.	- год.
Самостійна робота	
56 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

** у разі формування малочисельних груп обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшується відповідно до Положення про*

планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дисципліна:
ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
ЗК 11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
ФК 10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дисципліна:
ПРН 3. Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід;
ПРН 5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки;
ПРН 6. Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях.
ПРН 10. Аналізувати соціально-психологічні процеси в малих та великих групах

1.8. Пререквізити: вказати перелік дисциплін, що передують вивченню дисципліни: Соціологія, Загальна психологія, Вступ до соціальної роботи.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичне підґрунтя дослідження девіації

Тема 1. Девіантологія – міждисциплінарна наука про поведінку, що відхиляється

Девіантологія як міждисциплінарна галузь знань. Об'єкт та предмет дослідження девіантології. Понятійно-категоріальний апарат науки. Девіація, девіантна поведінка, девіант. Конформна та девіантна поведінка, позитивні та негативні відхилення, дезорганізація. Поняття «первинна» і «вторинна» девіація. Взаємозв'язок девіантології із соціологією девіантної поведінки, кримінологією та іншими науками. Методи дослідження девіантології. Застосування знань із девіантології у різних сферах фахової практичної діяльності.

Тема 2. Система девіації: складові елементи, типологія

Система девіації - її основні складові - суб'єкт девіантної поведінки, соціальна норма, реакція оточення. Поняття норми та патології. Постулати девіантології. Типологія девіантної поведінки: за критерієм суспільної небезпеки; за типом агресії; за інтенсивністю соціального контроля; за типом норми, що ігнорується; гендерні й вікові критерії типізації; змістовні критерії типізації. Соціальний контроль та методи його здійснення (за Т. Парсонсом). Соціальний контроль та санкції. Типи санкцій. Характерні ознаки девіантної поведінки. Чинники виникнення й поширення девіантної поведінки. Механізми девіантної поведінки. Соціальні протиріччя як причини девіантної поведінки. «Позитивні» девіанти та їх роль у суспільстві. Причини появи «позитивних» девіантів та форми їх поведінки.

Тема 3. Теоретичні підходи до пояснення девіантної поведінки

Біологічні пояснення девіантної поведінки. Донаукове пояснення девіантної поведінки. Природниче-наукове пояснення девіантної поведінки (XIX ст.): ідеї Чезаре Ломброзо, Вільяма Шелдона та ін. Біологічні теорії XX ст. Обмеженість біологічного підходу.

Психологічні пояснення девіантної поведінки. Психологічний аспект теорії девіантної поведінки. Концепт психопатії. Феномен «соціопатії». Аномальна особистість у контексті основних парадигм сучасної психології. Психодинамічна (З. Фрейд) та біхевіористська парадигми пояснення девіантної поведінки. Ідеї А. Бандури. Результати експерименту із лялькою БОБО як підґрунтя для пояснення механізму формування девіантної моделі поведінки.

Соціологічний підхід до пояснення девіантної поведінки. Радикальний і соціально-критичний підходи: ідеї А. Кетлє. Об'єктивістський підхід: девіація як функція соціального організму. Е. Дюркгейм заклав основи функціонального підходу до вивчення фактів девіантної поведінки. Теорія аномії Е. Дюркгейма. Р. Мертон та його класифікаційна теорія індивідуального пристосування людей до соціальних норм. Ідеї представників Чиказької школи: теорії міської екології та соціальної дезорганізації. Уявлення Р. Парка про маргінальну особистість. Процесуальні теорії: пошук механізму виникнення девіантної поведінки. Трансмісійні теорії Тарда і Сазерленда.

Культурологічне пояснення девіації. Теорія конфлікту субкультур Т. Селліна (первинний і вторинний конфлікт). Теорія «драматизації зла» Ф.Танненбаума та Г. Беккера. Драматургічний підхід І.Гофмана та девіантність.

Розділ 2. Різновиди поведінки, що відхиляється: чинники та профілактика

Тема 1. Злочинність як вид девіації і соціальна проблема

Злочин і злочинність: юридичне і соціологічне трактування. Е. Дюркгейм про феномени злочинності й злочину. Причини формування злочинності. Кримінальна дія як "класичний" різновид соціальної дії. Різновиди кримінальних стосунків. Злочинність як соціальна проблема. Соціальні інститути і злочинність. Злочин як поведінка. Кримінально-правове поле як розширена модель злочинності. Феномен латентної злочинності. Дослідження латентної злочинності. Дослідження професійної злочинності. Кіберзлочинність: різновиди та основні небезпеки для особи і суспільства.

Тема 2. Проблеми адиктивної поведінки

Загальна характеристика осіб із адикцією. Різновиди залежності: хімічна залежність та нехімічна залежність. Історичні аспекти алкоголізму та наркотизму. Фізіологічні, психологічні, соціальні фактори алкоголізму. Наслідки алкогольної залежності для індивіда та суспільства. Індивідуально-психологічні, соматичні, соціально-культурні та ситуативні фактори вживання наркотиків. Шляхи залучення до наркотиків. Стадії зловживання наркотичних речовин. Наслідки та соціальна небезпека вживання наркотиків.

Форми прояву нехімічної залежності: ігрова, комп'ютерна залежність, технологічні адикції, соціально схвалювані адикції та ін. Субкультура геймерів. Різні прояви залежності від нетрадиційних релігійних організацій. Наслідки залучення в тоталітарні культи. Інтернет-залежність як соціальна проблема. Проблеми ідентифікації осіб із різними формами нехімічної залежності та основні соціальні небезпеки.

Тема 3. Суїцид: чинники та соціальні наслідки

Самогубство: поняття та характеристики. Е. Дюркгейм про самогубства. Причини суїцидальної поведінки. Теорії причин самогубства. Типології суїцидальної поведінки. Самогубство як соціальне явище. Види суїцида. Особливості суїцидонебезпечного стану особистості на різних етапах вікового розвитку. Соціально-демографічний склад суїцидентів. Тенденції та закономірності суїцидальної поведінки. Феномен кіберсуїциду. Самогубство в системі індикаторів соціального благополуччя/неблагополуччя.

Тема 4. Агресивна поведінка, булінг та проблема насильства в сім'ї

Наукові підходи до пояснення агресії людини. Агресія та агресивна поведінка. Умови формування агресивної поведінки особистості. Агресивність як властивість особистості. Різновиди та характеристики агресивної поведінки. Агресія та делінквентна поведінка. Джерела та чинники агресивної поведінки.

Булінг як соціальне явище: природа, чинники та умови розвитку. Типологія груп-жертв булінгу. Феномен кібербулінгу. Роль соціального працівника у попередженні та подоланні булінгу у дитячому і молодіжному середовищі.

Насильство в сім'ї як форма агресії. Поняття насильства, різновиди насильства. Аспекти насильства в сім'ї: циклічність, здатність до відтворення, здатність до посилення, існування тісних емоційних зв'язків між кривдником та жертвою. Жорстоке поводження з дітьми. Насильство над жінками в сім'ї. Насильство над особами похилого віку. Основні небезпеки та наслідки насильства в сім'ї.

Тема 5. Девіації в організаціях

Визначення організаційних девіацій. Класифікація небезпечних категорій працівників в організаціях. Небезпеки для організації з боку працівників із різними формами адикцій та тих, що схильні до скоєння злочинів. Особи з ментальними проблемами в організаціях, їх вплив на ефективність роботи та продуктивність праці. Засоби ідентифікації організаційних девіантів. Методи роботи з працівниками, що схильні до скоєння злочинів, мають різні форми залежності та здатних до дисциплінарних порушень в організаціях.

Тема 6. Емпіричне вивчення девіантної поведінки

Теоретичні й методологічні основи вивчення девіантної поведінки. Особливості досліджень девіантної поведінки. Латентний характер девіантних вчинків. Методи дослідження девіантної поведінки: загальнонаукові методи, специфічні для соціології девіантної поведінки, «спеціальні» методи, розроблені для конкретного дослідження. Кримінальна статистика: можливості та обмеження. Кількісні та якісні методи у дослідженні різних форм девіантної поведінки. Спеціальні методи дослідження різних форм девіації: картографування, метод контрольної групи, лонгетюдний метод тощо. Дослідження кримінолога Едвіна Сазерленда. Дослідження українських соціологів у межах проєкту «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ЕСПАД (ESPAD)». Дослідження різних форм девіації під час війни.

Тема 7. Профілактика девіантної поведінки

Основні напрямки профілактики девіацій. Стадії та форми профілактичної роботи. Профілактика наркозалежності. Технологічні особливості, шляхи і способи профілактики пияцтва й алкоголізму. Методика 12 кроків та її модифікація «модель антикроки» у роботі з клієнтами, що мають різні форми хімічної залежності. Моделі профілактики, розроблені ВООЗ, їх ефективність. Критерії ефективності профілактики девіантної поведінки. Особливості здійснення профілактичної роботи у межах превентивної педагогіки. Стратегії соціально-психологічного втручання при різних формах поведінки, що відхиляється. Профілактика суїцидів. Профілактика агресії та насильства. Програми психолого-педагогічної корекції агресивності. Профілактика «кібербулінгу» та боротьба з ним. Профілактика самогубств за допомогою інтернету (соціальних мереж). Профілактика різних форм девіантної поведінки засобами соціальної роботи.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичне підґрунтя дослідження девіації												
Тема 1. Девіантологія – міждисциплінарна наука про поведінку, що відхиляється	6	2	2			2	10	-	-			10
Тема 2. Система девіації: складові елементи, типологія	12	4	4			4	14	2	-			12
Тема 3. Теоретичні підходи до пояснення девіантної поведінки	21	6	6			9	18	-	2			16

Разом за розділом 1	39	**12**	**12**			**15**	42	**2**	**2**			**38**
Розділ 2. Різновиди поведінки, що відхиляється: чинники та профілактика												
Тема 1. Злочинність як вид девіації і соціальна проблема	8	2	2			4	8	-	-			8
Тема 2. Проблеми адиктивної поведінки	12	4	4			4	10	2	-			8
Тема 3. Суїцид: чинники та соціальні наслідки	8	2	2			4	8	-	-			8
Тема 4. Агресивна поведінка, булінг та проблема насильства в сім'ї	12	4	4			4	10	-	2			8
Тема 5. Девіації в організаціях	8	2	2			4	10	2	-			8
Тема 6. Емпіричне вивчення девіантної поведінки	6	2	2			2	7	-	-			7
Тема 7. Профілактика девіантної поведінки	12	4	4			4	10	-	-			10
Разом за розділом 2	66	**20**	**20**			**26**	63	4	2			57
Індивідуальне завдання (реферат)	10					10	10					10
Контрольна робота	5					5	5					5
Усього годин	**120**	**32**	**32**			**56**	**120**	**6**	**4**			**110**

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна/заочна
Розділ 1. Теоретичне підґрунтя дослідження девіації		
1	Тема 1. Девіантологія – міждисциплінарна наука про поведінку, що відхиляється	2/-
2	Тема 2. Система девіації: складові елементи, типологія	4/-
3	Тема 3. Теоретичні підходи до пояснення девіантної поведінки	6/2
Розділ 2. Різновиди поведінки, що відхиляється: чинники та профілактика		

4	Тема 1. Злочинність як вид девіації і соціальна проблема	2/-
5	Тема 2. Проблеми адиктивної поведінки	4/-
6	Тема 3. Суїцид: чинники та соціальні наслідки	2/-
7	Тема 4. Агресивна поведінка, булінг та проблема насильства в сім'ї	4/2
8	Тема 5. Девіації в організаціях	2/-
9	Тема 6. Емпіричне вивчення девіантної поведінки	2/-
10	Тема 7. Профілактика девіантної поведінки	4/-
	Разом	**32/4**

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин денна/заочна
Розділ 1. Теоретичне підґрунтя дослідження девіації		
1	Тема 1. Девіантологія – міждисциплінарна наука про поведінку, що відхиляється Підготуйте есе за темою: «Зміна уявлень про «нормальне» та «ненормальне» у різні історичні епохи» Підготуйте презентацію за темою: «Історія становлення девіантології як окремого науково-дослідницького напряму».	2/10
2	Тема 2. Система девіації: складові елементи, типологія 1. Розробіть схему чинників (причин, передумов) девіантної поведінки. 2. Розробіть схему класифікації видів соціального контролю (наведіть приклади, порівняйте їх поширеність і силу впливу). 3. Розробіть схему класифікації соціальних санкцій (наведіть приклади).	4/12
3	Тема 3. Теоретичні підходи до пояснення девіантної поведінки 1. Побудуйте порівняльну таблицю, в якій покажіть переваги й обмеження основних теоретичних підходів до пояснення причин і сутності поведінки, що відхиляється. 2. Дайте визначення аномії за Р. Мертоном і опишіть основні типи адаптивної поведінки особистості. 3. Охарактеризуйте основні результати емпіричних досліджень девіантності в США (Чиказька школа) і сформулюйте ключові положення теорії дезорганізації.	9/16
Розділ 2. Різновиди поведінки, що відхиляється: чинники та профілактика		
4	Тема 1. Злочинність як вид девіації і соціальна проблема 1. Дайте визначення злочинності як соціального факту, використовуючи відомі положення теорії Е. Дюркгейма. 2. Визначте специфіку використання методів емпіричних досліджень у вивченні феноменів злочинності та латентної злочинності.	4/8
5	Тема 2. Проблеми адиктивної поведінки 1. Проаналізуйте, спираючись на дані статистичних та соціологічних досліджень, закономірності поширення наркоманії в Україні серед різних соціально-демографічних груп. 2. Проаналізуйте, спираючись на дані статистичних та соціологічних досліджень, закономірності поширення алкогольної залежності в Україні серед різних соціально-демографічних груп.	4/8

	3. Проаналізуйте різновиди ігрової залежності, визначте особистісні та соціальні небезпеки даного виду адикції. 4. Напишіть невелике есе на тему: «Трудоголізм: особлива перевага людини чи небезпечна форма поведінки?»	
6	Тема 3. Суїцид: чинники та соціальні наслідки Попрацюйте з матеріалами періодичних видань: ● *Нікон Н.О. Вплив мережі інтернет на суїцидальну поведінку молоді. Габітус. 2020. №11. С.98-101. https://doi.org/10.32843/2663- 5208.2020.11.11.* ● *Шевченко О.М. Соціально-психологічні аспекти скоєння самогубств у молодіжному середовищі в Україні. Габітус. 2020. №11. С.67-73. https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.11.17* Опишіть види самогубств, їх причини та поширеність у молодіжному середовищі. Проаналізуйте закономірності та тенденції поширення певних видів самогубств. Опишіть феномен кіберсуїциду.	4/8
7	Тема 4. Агресивна поведінка та проблема насильства в сім'ї 1. Опишіть спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї. 2. Проаналізуйте гендерні витоки насильства в сім'ї; міфи й факти про насильство в сім'ї та насильство щодо дітей, жінок і осіб похилого віку. 3. Проаналізуйте статтю: Лялюк Г.М. Соціально-психологічні чинники булінгу серед підлітків. *Га*бітус. Випуск 58. 2024. С. 83-87. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.58.12 Обґрунтуйте основні причини формування булінгу. Визначте роль соціального працівника в роботі з підлітками щодо профілактики булінгу.	4/8
8	Тема 5. Девіації в організаціях Складіть таблицю, в якій покажіть небезпеки, які можуть виникнути в роботі організації внаслідок дій працівників, що мають різні форми залежності.	4/8
9	Тема 6. Емпіричне вивчення девіантної поведінки Розробіть можливий проєкт дослідження та обґрунтуйте методи отримання первинної інформації для вивчення будь-якого виду девіантної поведінки.	2/7
10	Тема 7. Профілактика девіантної поведінки 1. Проаналізуйте, наскільки ефективна профілактика різних форм девіантної поведінки? Чи всі використані засоби і методи профілактичного впливу на осіб з хімічними формами залежності, злочинців та ін. здатні повернути їх до суспільно-корисного життя? 2. Розробіть програму профілактики певного виду девіантної поведінки (опишіть прийоми, методи, заходи тощо).	4/10
10	Підготовка індивідуального завдання (реферат) Опрацювати матеріал за однією з проблем у межах тематики курсу (для вибору дослідницької проблеми можна звернутись до орієнтовного переліку тем, розміщеному в дистанційному курсі на платформі Moodle) та підготувати реферат відповідно до визначених у документі «Методичні рекомендації до виконання	10/10

	курсових, лабораторних, практичних, самостійних робіт з курсу «Девіантологія» вимог.	
11	Контрольна робота Опрацювати матеріал лекцій та додаткові джерела інформації за темами курсу.	5/5
	Разом	**56/110**

6. Індивідуальні завдання

Протягом семестру студенти виконують індивідуальне завдання – реферат. Метою написання реферату є закріплення, поглиблення та узагальнення знань, отриманих студентами протягом вивчення дисципліни.

Виконаний відповідно до вимог текст реферату завантажується у дистанційний курс на платформі Moodle для оцінювання викладачем. Для обговорення реферату студенти готують презентацію, з якою виступають на семінарському занятті.

Орієнтовні теми рефератів

1. Норми як складова системи девіації.
2. Індивідуальні та колективні форми девіації.
3. Геніальність і генії у світовій історії (значення позитивних девіантів у суспільстві).
4. Теорія атавізму Ч. Ломброзо.
5. Дослідження В. Шелдона.
6. Теорія деструктивності Е. Фромма.
7. Теорія соціального навчання А. Бандури.
8. Теорія диференціальної асоціації Е. Сатерленда.
9. Теорія соціальної дезорганізації.
10. Феномен стигматизації та ярликування: як суспільні стереотипи закріплюють девіантний статус особи.
11. Розвиток концепції аномії у сучасних дослідженнях.
12. Специфіка девіантної поведінки в умовах тривалого воєнного стану.
13. Кіберзлочинність як особливий різновид злочинності.
14. Емпіричні дослідження наркотизму: зарубіжний досвід та вітчизняні практики.
15. Система боротьби із наркотичною залежністю: зарубіжний та вітчизняний досвід.
16. Куріння як форма адикції та його шкода для здоров'я осіб, що «активно» і «пасивно» палять.
17. Система боротьби із алкогольною залежністю: зарубіжний та вітчизняний досвід.
18. Небезпеки залучення особи у релігійні секти.
19. Комп’ютерна залежність та Інтернет-тролінг як різновиди девіантної поведінки.
20. Нові види аддикцій у цифровому соціумі.
21. Субкультура геймерів: межі прийнятного.
22. Вплив ЗМІ на динаміку скоєння самогубств.
23. Демонстративний суїцид: причини та небезпеки для особи і суспільства.
24. Самоушкоджувальна поведінка та суїцидальні ризики.
25. Екстремізм, тероризм і війна як форми агресії та насильства.
26. Гендерні витоки насильства в сім’ї; міфи й факти про насильство в сім’ї та насильство щодо дітей, жінок і осіб похилого віку.
27. Феномен кібербулінгу.
28. Способи ідентифікації адиктів в організаціях та заходи зменшення загроз і небезпек, пов’язаних із ними.
29. Поведінка працівників, що мають особистісні відхилення: ризики для соціальних організацій.
30. Соціологічні дослідження професійної злочинності.
31. Зарубіжний досвід здійснення профілактичної роботи щодо булінгу.

32. Вплив соціальних мереж на формування деструктивної поведінки.
33. Профілактика суїцидів: вітчизняний та зарубіжний досвід.

Студент може самостійно запропонувати для написання тему реферату. Тема має бути обговорена та узгоджена із науковим керівником.

Основні вимоги, методичні рекомендації до підготовки реферату та система оцінювання представлені у документі «Методичні рекомендації для виконання курсових, лабораторних, практичних, самостійних робіт з курсу «Девіантологія» та завантажені у вступному розділі дистанційного курсу «Девіантологія».

7. Методи навчання

Лекційні та семінарські заняття, самостійна робота студентів, обговорення кейсів, обговорення відеоматеріалів, виконання різних типів завдань (аналітичні, практичні тощо), тестовий контроль.

8. Методи контролю

Поточне оцінювання на семінарських заняттях протягом семестру, підсумкова контрольна робота, презентація і захист індивідуального завдання (реферату), письмовий екзамен.

9. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні семестрового екзамену

Розділ 1			Розділ 2							Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індиві-дуальне завдання (реферат)	Разом	Екзамен	Сума
Т1	Т2	Т3	Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	10	20	60	40	100
2	4	6	2	4	2	4	2	2	2					
30														

Т1, Т2 ... – теми розділів.

Система оцінювання:

1. Види роботи на семінарському занятті:

Відповідь на питання семінару – 1 бал.

Виконання завдання під час семінарського заняття або тестове завдання - 1 бал.

Або виконання письмового завдання у дистанційному курсі – 2 бали.

2. *Підсумкова контрольна робота* передбачає перевірку вивченого матеріалу протягом семестру і складається з завдання та тесту.

Максимальна кількість балів за підсумкову контрольну роботу – 10.

Приклад завдання для підсумкової контрольної роботи

Варіант 1.

1. Завдання (5 б.)

Розробіть програму профілактики алкоголізму як форми девіантної поведінки (опишіть прийоми, методи, заходи тощо).

2. Тестове завдання (5 б.)

3. Індивідуальне завдання (реферат)

Максимальна кількість балів за реферат – 20.

Критерії оцінювання	Максимальна оцінка (бал)	Мінімальна оцінка (бал)
1. Обґрунтування актуальності теми дослідження, визначення мети і завдань	3	1,5
2. Зміст реферату (відповідність предмету й об’єкту роботи, посилання на основні теоретичні підходи тощо)	10	5
3. Висновки (самостійність, логічність, аргументованість, відповідність визначеним завданням)	3	1,5
4. Стиль написання, наявність граматичних і стилістичних помилок. Оформлення реферату	1	0,5
5. Презентація реферату	3	1,5
Разом:	**20**	**10**

4. *Екзаменаційна робота.* Екзаменаційна робота містить одне теоретичне питання і 30 тестових завдань. Екзаменаційна робота має форму тесту; виконується у дистанційному курсі на платформі Moodle. Виконання завдань екзаменаційної роботи оцінюється за 40-бальною шкалою.

Приклад екзаменаційного завдання:

1. Питання: Визначте поняття «адикція». Якими ознаками характеризується предмет залежності? Охарактеризуйте різновиди залежності: хімічна та нехімічна. Визначте соціально-психологічні характеристики осіб із різними формами адикції. (10 б.)
2. Тестові питання:

Агресивна поведінка - це...

1. залежна поведінка, що пов'язана із вживанням певних речовин чи постійною фіксацією уваги на визначених видах діяльності
2. поведінка, що пов'язана із порушенням кримінальних норм
3. поведінка, спрямована на завдання фізичної або психологічної шкоди, аж до знищення об’єкта агресії
4. дії індивіда, що не відповідають ситуації та загальним уявленням про нормальне

…

Умови допуску студента до складання підсумкового контролю (іспиту)

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 15 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучного інтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучного інтелекту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У межах дисципліни застосовується така модель використання ШІ:

Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІ для: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел, пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилю та оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийняті рішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

Усі результати, отримані за допомогою ШІ, підлягають критичному аналізу, перевірці та доопрацюванню здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язаний зазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генерація ідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts) або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або подання згенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається як порушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативних документів Університету.

Набрані протягом семестру бали та оцінка за екзаменаційну роботу конвертуються у підсумковий бал за курс за наступною шкалою:

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	**відмінно**	зараховано
70-89	**добре**	
50-69	**задовільно**	
1-49	**незадовільно**	не зараховано

10. Рекомендована література
Основна література

1. Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. / О. В. Диса, І. О. Шинкаренко. Дніпро. ДДУВС. 2024. 77 с.
2. Козубовска І., Булеза Б. Зарубіжний досвід організації профілактичної роботи з неповнолітніми (методичні рекомендації). Науково-методичне видання. Ужгород: Ужгородський національний університет 2023. 44с.
3. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
4. Лобанова А.С., Калашнікова Л.В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
5. Максимова Н.Ю. Основи психології девіантної поведінки: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 439с.
6. Мінц М.О. Соціологія девіантної поведінки: Навчальний посібник / За ред. М.О. Мінца. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.
7. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. Д. Сафін, С. П. Байда. Умань : Візаві, 2021. 202 с.

8. Савельєва Н. М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: навчальний контент в оновленому форматі / Укладач Наталія Савельєва. Полтава : ПНПУ, 2020. 184 с.
9. Соціологія девіантної поведінки. Навчальний посібник / уклад. І. С. Веред та Ю. В. Кушнір. Донецьк: КІЦ, 2013. 192 с.
10. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О. Л. Христук. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

Допоміжна література

1. Амплєєва О.М., Божко О.О. Особливості прояву вербальної агресії сучасною молоддю. *Габітус*. 2021. №32. С. 61-65. https://doi.org/10.32843/2663-5208. 2021.32.9
2. Астремська І.В., Караджи О.С., Брашеван О. Особливості прояву девіантної поведінки в підлітковому віці. *Габітус*. Випуск 60. 2024. С.39-43. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208. 2024.60.6
3. Білецька Т.В., Купчишина В.Ч. Поширення девіації у підлітковому середовищі: шляхи профілактики. *Габітус*. Випуск 20. 2020. С.77-81. DOI https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.20.12
4. Бондар В. (2023). Зарубіжний досвід профілактики булінгу. *Ввічливість. Humanitas*, (5), 3–11. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.1
5. Бриндіков Ю. Профілактика булінгу в підлітковому середовищі: соціально-педагогічний аспект. *Ввічливість. Humanitas*, вип. 1. 2024, С. 19-24. https://doi:10.32782/humanitas/2024.1.3.
6. Булаєв, Р. Ф., Кобизєв, Д. В., & Євдокимова, І. А. Вживання алкоголю в підлітковому віці. «SOCIOПРОСТІР: Міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», 2021 (10), 43-49. https://doi.org/10.26565/2218-2470-2020-10-05
7. Бутиліна О., Криворучко Д. Метод «Антикроки» в програмі реабілітації осіб із різними формами хімічної залежності. *«SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи»*, 2024 (14), 6-16. https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-01
8. Бутиліна О., Євдокимова І. Організаційні девіації. *Габітус.* 2022. №39. С. 38-42. DOI https://doi.org/10.32843/2663-5208.
9. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 188 с.
10. Вінник Н.Д., Власенко І.А., Коленко В.В. Про девіантну поведінку підлітків, що зазнали впливу повномасштабної війни в Україні. *Габітус*. Випуск 57. 2024. С.80-84. DOI І https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.12
11. Герасіна Л. М. Проблеми девіантної поведінки в контексті соціологічного виміру. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого* № 7, 2011. С. 209-224.
12. Гераськіна О.С. Теоретична модель девіантної поведінки в організації. *Габітус.* Випуск 4. 2017. С.26-30.
13. Губа Н.О., Неманежина А.О., Шестерньова Т.С. Агресивна поведінка у юнацькому віці як наслідок стресового впливу війни. *Габітус.* Випуск 73. 2025. С. 75-78. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.
14. Денисенко А.О., Адашкевич В.О., Психологічні чинники вживання старшими підлітками алкоголю. *Габітус.* Випуск 59. 2024. С.135-140. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.22
15. Знаковська Н.М. Проблеми девіантної поведінки в сучасному українському молодіжному середовищі. *Грані.* № 6 (110). 2014. С. 90-95.
16. Кисіль З.Р., Кисіль Р.В. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини. *Соціально-правові студії*. 2018. Випуск 1. С. 58-65.

17. Кікалішвілі М.В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. №3(22), 2011. С.109-122.
18. Когут М.Г. Зан М.І., Переш І.Є. Соціальна девіація: поняття і класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Випуск 59. Ужгород, 2019. С. 55-59.
19. Козира П.В. Психологічні методи діагностики залежності від психоактивних речовин. *Габітус.* Випуск 70. 2025. С. 142-146. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.
20. Криворучко, Д. (2025). Роль терапевтичного інструменту «Журнал порушень» в реабілітаційних програмах для осіб із залежністю. SOCIOPROSTIR: Міждисциплінарна онлайн-збірка наукових праць із соціології та соціальної роботи, (15), 81-91. https://doi.org/10.26565/2218-2470-2025-15-09
21. Лісовець О. В. Зміст соціально-педагогічної допомоги учням – жертвам булінгу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Випуск 1 (50). С.169-173.
22. Левченко, Н., Коляда, Н., Кравченко, О. (2023). Адиктивна поведінка: теоретичний аспект. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 88–92, doi: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.13
23. Литвиненко Я. Упровадження програм профілактики шкільного булінгу серед підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 1 (6). 2020. С.37-41.
24. Лялюк Г.М. Соціально-психологічні чинники булінгу серед підлітків. *Габітус.* Випуск 58. 2024. С.83-87. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.58.12
25. Лях Т., Спірін А., Жуков В. (2023). Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. *Ввічливість. Humanitas*, (1), 64-72. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.9
26. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: Навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. 308 с.
27. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246с.
28. Нікон Н.О. Вплив мережі інтернет на суїцидальну поведінку молоді. *Габітус.* 2020. №11. С. 98-101. https://doi.org/10.32843/2663- 5208.2020.11.11 .
29. Полтораков О.Ю. Соціальне насильство: варіативи соціологічної типізації. *Габітус*. №11. 2020. С. 13-18.
30. Парфанович І.І., Трубавіна І.М. «Діагностика і профілактика поведінкових девіацій: поняття, рисунки, таблиці». Навчально-методичний посібник. Харків, 2022. – 83 с.
31. Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців: навчально-методичний посібник/ А.М. Романишин, Т.М. Мацевко «та ін.». Львів: НАСВ, 2017. 322 с.
32. Рущенко І. П. Динаміка споживання наркотиків у молодіжному середовищі (за даними соціологічного моніторингу у м. Харкові) / І. П. Рущенко, О. О. Сердюк. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4 (67). С. 230–239.
33. Рущенко І. П. Соціологія злочинності. Харків: Видавництво національного університету внутрішніх справ, 2001. 370 с.
34. Рущенко І. П. Соціологія особистості та девіантної поведінки. Текст лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія» / І. П. Рущенко. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. С. 130.
35. Рущенко І.П. Загальна соціологія: Підручник / Передм. проф. О.Н. Ярмиша. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 524 с.
36. Савельєва Н. М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»] / Н.М. Савельєва. Полтава: ПНПУ, 2016 р. 110 с.

37. Соціальна робота: словник основних термінів / Укладачі: Плахова О. М., Євдокимова І. А, Сичова В. В., Садрицька С. В. та ін. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 106 с.
38. Сушик Н. Соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків. *Нова педагогічна думка. 2018. № 1 (93).* С.83-86.
39. Тимошенко В.І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 6(164), 2015. С.55-63.
40. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія / О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с.
41. Франчук Ю.В. Комплексний підхід до профілактики булінгу в освітньому середовищі. *Габітус.* Випуск 56. 2023. С.117-121. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208. 2023.56.21
42. Ходотаєв А.А., Кононенко А.О. Соціальна девіація та адикція: взаємозв'язки та вплив соціального середовища. *Габітус.* Випуск 70. 2025. С. 272-275. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208
43. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О. Л. Христук. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
44. Чаплик М. М. «Білокомірцева» злочинність у «кримінальному суспільстві»: проблеми соціологічного аналізу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2014. № 1101, Вип. 32. С. 180-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2014_1101_32_31
45. Чаплик М. М. Кримінальні практики як засіб соціальної мобільності. *Актуальні проблеми філософії та соціології* №33. 2021. С.83-87. https://doi.org/10.32837/apfs.v0i33.1050
46. Чаплик М.М. Український вимір кіберзлочинності крізь призму окремих типів кіберзлочинців. *Габітус*, №11, 2020. С. 83-87.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Дистанційний курс «Девіантологія» (розробник: доц. Бутиліна О.В.) на платформі Moodle. Сертифікат №365/2023.

Додаток до робочої програми навчальної дисципліни_____
(назва дисципліни)

Дію робочої програми продовжено: на 20_____/20_____ н. р.

Заступник декана _____ факультету з навчальної роботи

_____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

«____» _____ 20___ р.

Голова науково-методичної комісії _____ факультету

_____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

«____» _____ 20___ р.